

raszínpadra, evvel a lemezével is nagy szolgálatot tett a romániai magyar zenekultúrának. Miközben áhítattal tomácsolja – szólaltatja meg a régi zenében otthonos társaival együtt – egy-egy zeneszerző alkotását, szinte fölmérhetetlen népszerűsítő munkát is végez. Valódi *dalköltészetet* ad, ahogy az a választott zeneszerzők rangjához illik. Kifejezőerejének teljében van: egyszer líraian légies, másszor drámaian komor és megrendítő (Terényi Ede–József Attila: *Mama*). Ha a dal hangulata úgy kívánja, játszani is mer, erre szintén egy Terényi megzenésítette József Attila-vers a példa (*Valamikor volt a tett*).

Papp Magda hanglemezén dalok és szonok szólalnak meg, „ízléssel s igénnyel kiválasztott műsorszámait valójában betekintést nyújtanak a váltakozó érzelmi töltésű, s különféle hangfelvételt kívánó, félévszázadot átfogó dalkultúra világába.” (Tuduka Oszkár) Reinitz Béla Ady-dalai (*Szeretném, ha szeretnének, Héja-nász az avaron, Őrizem a szemed*) már-már klasszikusok, s Papp Magda érzi is: az egyszer volt hangulat mögé saját, hanggal festett élményét kell odavarázsolnia, hogy megelevenedjék a százelő Váradja. Lány tónusa tele érelemmel, s ez nemcsak akkor érződik, amikor könnyedebb fajsúlyú dalokat ad elő (Szirmai Albert–Emőd Tamás: *Anatómia*, Szirmai Albert–Heltai Jenő: *A nagymama*), hanem a csupa villódzás *Rongyszőnyeg* dalciklusban (Eisikovits Mihály–Weöres Sándor: *Buba éneke, Bibic-csibe alszik, Galagonya* stb.) és a József Attila verseire komponált (Terényi Ede) *Mikro-dalciklusban* is. (*Hull a levél a fáról, Ki tudom, még sokáig élek, Valamikor volt a tett*). Jó, hogy Terényi Ede József Attila ihlette dalciklusa több romániai magyar énekes műsorán szerepel, így az előadóművészek egyénisége – ugyanazon mű más-más felfogása – fokozottabban érvényesül. A megzenésített romániai magyar vers sem idegen Papp Magdától, bizonyítja ezt Horváth Imre költeményeinek (zeneszerző: Zoltán Aladár) műsorra tűzése (*Béke, Vigasztaló, Villog mindörökre*), és nem utolsósorban a Halmos László zenéjére énekelt Bartalis János-vers is (*Ősz, milyen szép vagy*).

Szakolczay Lajos

Nyugati költők – magnetofonkazettán

1. Határ Győző versszövegei és mesetragediája

A nyugati magyar irodalom jelentős része magánkiadásban, az írók-költők saját pénztárcájához mérve jelenik meg. Az évek során lassan kialakultak a „házi műhelyek”, melyeknek célja a könyv(ek) előállításán kívül a művek népszerűsítése ilyen-olyan formában. Határ Győző legutóbbi kötetei – a *Golghelóghi*, az *Őzön közöny* és az *Intra muros* – Londonban készültek, s szintén ott (a „Hongriuscule”-ban) azok a magnókazetták, melyek az életmű keresztmetszetét adják. A kazettákat, akár csak a könyveket, a szerző vagy a müncheni Új Látóhatár címén meg lehetett rendelni, s ha pillanatnyilag nincs is birtokunkban adat arról, hogy egy-egy „versműsor” milyen „pél-

dányszámban” készült, föltehetően sokan jutottak hozzá ezekhez a *miniatürszínházakhoz*.

Nem tévedés, a költő-drámaköltő-regényíró-filozófus Határ Győzőnek saját *kazettaszínháza* van: önálló, mindenkitől jól megkülönböztethető színháza, melyben a hangé a főszerep. Ezek a versek, versszövegek valójában – külön cím is hangsúlyozza – *Minidramák*, több hangra írott kompozíciók. Az író mindenképp ki akart lépni papírszínházából, hogy bizonyíthassa: az olvasás által kapott élmény – még versek esetében is, hát még egy-egy drámarészlet dramatizálásakor – a különféle hanghatásokkal, több hang vitájával, felelgetésével, megsokszorozódik. A versek befogadását, noha nem mindegyikét, valamennyire segíti is ez az értelmező játék.

A férfi és a női hang variálása – Határ feleségét is bevonta a hanggal való megjelenítésbe – még a kevés rétegű verset is akcióállapotba hozza. E szövegek „eljátszásakor” mindig történik valami, s köszönhető ez az akusztikának, mely a sejtelem-nyelvet, a körülírás parodisztikus fintorát fölerősíti. A sokszor barokkos mondathalók, a címmé kiemelt külön-hangok, az író útmutatásai – ne feledjük: drámát hallunk! –, az egyszerre mondott refrének: mind-mind e különös hangjáték részei; egyszer fel, máskor le, mintha követelné e meghatározhatatlan hullámmozgás. És Határ, aki saját színházának rendezője is, tudja, mikor mit kell tennie: mikor szükséges a beszéd – az elváltoztatott hang, a selypítés, a röhögés, a kiabálás, a suttozás, a könyörgés, az átkozódás – mögé zeneháttér, mikor kell a hangot elúsztatni vagy visszhangosítani.

A Határ Győző és Prágai Piroska képviselte nyolc-tíz hangszín – ennyi átváltozás már-már hihetetlen – az általunk ismert öt verses kazettát szinte hangjátéksornak tűnneti föl, melynek csúcspontja a *Mangún a Halott* (1973) című, eddig kéziratban megbújt mesetragédia. S ugyanilyen, csak valódi drámára jellemző pillanatokot hoz a *Golgheológ*i című misztériumjáték prologusának és epilógusának hanggal – és számtalan hanghatással – való megjelenítése, úgyszintén azt *A libegő* című vándorjáték – teljes szövege a *Sírónevető* című drámagyűjteményben (1972) olvasható – popmester által előadott három *hadarórigmusa*.

De a különböző versek, versszövegek elmondása is – helyesebb hanggal való alakítást mondani – olyan élménnyel ajándékoz meg bennünket, mely csak igazi színházi produkciót jellemez. Költőt ritkán hallani ily hatásosan, az értelmezésre is ügyelve, verset mondani. Az is élvezheti az effajta – versbefogadást mindenképp segítő – mesterfogást, aki eddig hadilábon állt a modern költészettel. Pedig Határ Győző lírája, senkit ne tévesszen meg a megannyi üde nyelvi játék, nem könnyű olvasmány.

A magnetofonkazetták – *Minidramák* (1977), *Versszövegek* (1978), *Lelencek zsoldára*, *Beszélő bábuk*, *Mangún a Halott* – közül a két legrövidebben másfél-másfél óra a műsoridő (*Minidramák*, illetve *Versszövegek*), míg a *Mangún a Halott* című lejátszása kerekén három órát vesz igénybe. (Igaz, ez utóbbin – a mesetragédián kívül – tizenegy költemény is szerepel.) Határ a fölolvadásra szánt darabokat jobbára könyveiből (*Heliane*, *Liturgikon*, *Hajszálhid*, *Sírónevető*, *Anibel* stb.) és különböző nyugati magyar lapokban és folyóiratokban megjelent versszövegeiből válogatta. S ami meglepő: jó pár, eddig ismeretlen kéziratot is fölvetetett az összeállításba (*A Repedés csudája*, *Feloldozás*, *Keresztrefeszítés*, *A csecsemő beszéde*, *Istenhözad* stb.).

A verset író költő – regényei és drámái egy szuszra mondott hatalmas költemények – teljes fegyverzetben áll előttünk a kazetták „pódiumán” is. Élvezi a nyelvet,

játszik. Hangulatfestésként szívesen használja a tolvajnyelv szavait (*Hekus Dönci*), gyakran épít a különös hangzású szavakra – maga is szívesen gyárt ilyeneket (*Morgós, Bojszintó*) –, tud magasztos, ugyanakkor öncsúfoló lenni (*Két özvegy*), máskor meg mintha értekeznék, oly nyugodt (*A meddőség apostolkodása*). Az *Istenhózzád*-ban mondja: „már nékem nem kötelező kommentálni a létet”, és Határ egész életműve abból áll, hogy *kommentál*; pontosabban teremti. Téremti a létet, melyben biblikus átokkal a „hűtlen” ország megfegyelmehető (*Életcél*), álmódja a képtelenebbnél képtelenebb s ezért a humort sem nélkülöző helyzeteket (*A betörőkirály*), fordított *Sámson*-ként él „a hivatalossá váló hazugságok, az elevenen kitömött szó és a kiherélt értelem századában” (*Az áldozat*), és bibliai átoknál hitelesebben maga elé tudja idézni a mocskot, az embert és a világot fenyegető tisztátalanságot (*Koszvakarók*).

Egy-egy nagy vers bontakozik ki eme láthatatlan pódiumon: a *Lelencek zsoldára*, az *Életcél*, a *Koszvakarók*, és mindenekelőtt a Veress Sándornak ajánlott *Beszélő bá-buk*, ez a több hangra írt félelmetes látomás a „bűngomolyagban” elvesző (mert a valóságban *nem is élt*) emberről. Jellegzetes ciklusok válogattatnak össze, gyakran a költő életútját is földerítve (*Az első londoni versekből, Az ötvenes évekből, A hatvanas évekből, A börtönsonettekéből, A börtönversekből* stb.). Ez a – még szokatlan – kazetta-színház az emberi hangot fokozza szinte látványerejűvé.

Határ Győző és Prágai Piroska mer egyszerre áhítatosan megrendült és cirkuszi mutatványszámba menő csörgősipkás lenni. Különösen Határ érzi magát jól a harlekini szerepben: dzsesszimitátor (*A Popmester hadarórigmusai*) és a betörőkirály falábanak kopogására ritmust kiverő, önfeledten játszó gyermek. Prágai Piroska pedig többek közt *Az első londoni versekből* ciklus költeményeit mondva mutatta meg, hogy a lírai közelítés nem mehet az értelmezés rovására.

Határ Győző kazettaszínházának legbecesebb darabja a *Mangún a Halott* című mesetragédia. Az író, mint annyi más művét, e történetet is „régii hűségés kenyerespajtásától”, az *álomtól* kapta. Komikus és egyszerre rémisztő ez a játék, *Mangún*: a hűség abszurduma. – És *Mangún* a téveszméivel játszó ember tragédiája is. A hűség zsarnoki rögeszméje annyira elúrhodott rajta, hogy lesorvasztja róla az óvatosságot, a ravaszságot, az intuíciót, a vén róka minden diplomáciai tapasztalatát.” Az író Mangún „elméjének lassú megbomlását” kíséri nyomon káprázatosabbnál káprázatosabb képeivel.

Mangún, a kegyenc leginkább saját rémeivel viaskodik, megbomlott agyában egyszerre van jelen megtörtént és megtörténhető; első pillanattól kezdve *halálát* szenved, s e kinagyított percben éli meg hűségének fokozatait, vagyis lassú leépülését, mely maga a bomlás. A majd két és félórás – kis megengedéssel – *monológot* Határ szinte hihetetlen beleélőképességgel mondja, s míg Prágai Piroska Ruxillánát és Enikőt játssza, ő Mangúnon kívül Hurpagut és az egész *udvart* (Tigris kánt és a sok névtelent) jeleníti meg számtalan – elváltoztatott, visszhangosított stb. – hangon. Természetesen itt is, akár csak a többi kazettán, zenei aláfestésként muzsika, ének, ordítás, „tibeti szerzetesek imaböngése” s különféle zörejek szerepel. De a legcsodálatosabb az *emberi hang*, amely az átváltozásokat úgy tudja követni, hogy percig sem hagy kétséget afelől, e hangjátékváltozatban *költőnek* és *színésznek* egyaránt megadatott a teremtés képessége.

2. Tollas Tibor válogatott versei

Tollas Tibor 2x30 perces műsorkazettáján harminc év verseiből válogatott. Szándéka szerint „egy rossz csillagzat alatt született nemzedék” útjáról akar hírt adni. Költeményeit úgy csoportosította, hogy művészi fejlődésén kívül az életút egy-egy eseménye is lássék; a versek közé magyarázó szövegeket iktatott be, melyeknek kettős célja van: hangulatilag bevezetik az egyes ciklusokat és némileg a vers születésének körülményeiről is tájékoztatnak. A költő különleges előadóművészi hatásra nem törekedett, megelégedett a szöveg (némelykor érzelmes) interpretálásával. Az első ciklusban azok a versek kaptak helyet, melyek a szülőfalut, a gyermekkort, a régi ismerősöket, a családot éneklék (*Hazafelé, Anyám zsoltárt énekel, Eszter néni, Elmorzsolts virág*). Ezt követik a váci börtön világát fölelevenítő költemények: mit jelentett a rabok számára *Húsz szem cseresznye*, egy véletlenül arra tévedt kutya (*Ének Lili kutyáról*), egy, a magányt enyhítő rovar (*Egy pók foltozza be a csendet*). Vers íródott még *Október 23-ról, Az öreg lőmesterről, a Széncsátáról*, s arról az élményről, mely a „tenyényi napot” is elvette az emberek elől (*Bebádogoznak minden ablakot*).

A verskazetta másik oldalán levő versek az 1956-os tragédia után külföldre került költő életéről adnak képet (*A senki földjén, Vízválasztó, Péter, Tíz év után* stb.). Egy részük a családról szól, az idegen ajkúak közt nevelkedő gyermekről (*Altatódal Csillának, Eszterlánc, Holt ág*), s a véleményünk szerint értékesebbek – az *Irgalmas fák* című kötet jellegzetes darabjai – az emberi tulajdonságokkal fölruházott fákról (*Tizenhárom szomorúfüz, Jegenyék, Vadkörtefa*). Különösen érdekes a *Fából faragott litánia* című költemény, melyben a költő tárgyakat (ajtófélfá, kapufa, talpfa, bitófa stb.), különféle fogalmakat (nemzetségfa, családfa, életfa) és helységnevet (Boldogasszonyfa) sorolt egymás mellé; s e hangulati egység tulajdonképpen maga a vers. Mielőtt a *Mózes imája* fölhangzanék, Tollas bevallja, egyre jobban gyötri „a véglegessé váló hazátlanság tudata.” Nyugalmat a családi életben lel, ez az erős kötődés teszi elviselhetővé a fájdalmat – saját verscímével szólva – *A senki földjén élő és tevékenykedő írónak (Kései vallomás Mayának)*.

Szokolczay Lajos